

الحرمین: ابراهیم رفعت پاشا، ترجمه: انصاری، مشعر، ۱۳۷۷ش؛ المستدرک علی الصحیحین: الحاکم النیشابوری (م. ۴۰۵ق.)، به کوشش مرعشلی، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۰۶ق؛ مسند احمد: احمد بن حنبل (م. ۲۴۱ق.)، بیروت، دار صادر؛ المصنّف: عبدالرزاق الصنعانی (م. ۲۱۱ق.)، به کوشش حبیب الرحمن، المجلس العلمی؛ من لا یحضره الفقیه: الصدوق (م. ۳۸۱ق.)، به کوشش غفاری، قم، نشر اسلامی، ۱۴۰۴ق؛ المنتظم: ابن الجوزی (م. ۵۹۷ق.)، به کوشش محمد عبدالقادر و دیگران، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۲ق؛ منهج الصادقین: فتح الله کاشانی (م. ۹۸۸ق.)، تهران، کتابفروشی محمد حسن علمی، ۱۳۳۶ش؛ النظم المتناثر: محمد جعفر کتانی، مصر، دار الکتب السلفیه.

سید محمود سامانی

اجزای صوفه ← حج جاهلی

اجیاد: محله‌ای در شهر مکه

اجیاد / جیاد^۱ نام دو دره اجیاد کبیر و اجیاد صغیر در شهر مکه مکرمه است که در جنوب و جنوب شرقی مسجدالحرام قرار دارند. اجیاد از محله‌های قدیم مکه است و در دامنه کوه‌هایی همچون ابوقیس^۲، صفا^۳، خلیفه^۴ و اجیاد^۵ واقع

شده است. امروزه نیز از نقاط مسکونی مکه به شمار می‌رود که محله‌های المصافی و بئر بلیله در آن قرار گرفته‌اند.^۶ گناه به آن، محله جیاد نیز گفته می‌شود.^۷ (تصویر شماره ۱۲)

در علت نام‌گذاری آن سخنان گوناگون گفته‌اند: ۱. اگر اجیاد جمع جواد (اسب) باشد، چند سبب برای این نام‌گذاری یاد شده است: ا. هنگامی که قوم تبع وارد سرزمین مکه شدند، اسب‌های خود را در این منطقه بستند.^۸ ب. اسبان این منطقه برای حضرت اسماعیل علیه السلام رام شدند. بر پایه سخنی، ایشان نخستین کسی بود که به فرمان خدا در این منطقه اسب‌سواری کرد.^۹ ج. در نبرد میان جرهم و قبیله قطوراء، اهل قطوراء با اسبان خود از محل سکونت خویش در این منطقه بیرون آمدند.^{۱۰} ۲. اگر اجیاد جمع جید (گردن) باشد، علت نام‌گذاری این مکان آن است که چون در نبرد میان دو قبیله جرهم و قطوراء، مردم جرهم گردن شماری فراوان از افراد قبیله قطوراء،

۴. معجم البلدان، ج ۲، ص ۳۸۷.

۵. الروض المعطار، ص ۱۲.

۶. المعالم الاثیره، ص ۲۰.

۷. معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۰۴؛ مراد الاطلاع، ج ۱، ص ۳۳؛ سبل الهدی، ج ۲، ص ۱۵۷.

۸. اخبار مکه، ج ۱، ص ۱۳۳.

۹. تاریخ یعقوبی، ج ۱، ص ۲۲۱؛ معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۰۵.

۱۰. السیره النبویه، ج ۱، ص ۱۱۲؛ اخبار مکه، ج ۱، ص ۸۲؛ معجم

البلدان، ج ۱، ص ۱۰۵.

۱. معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۰۵؛ الروض المعطار، ص ۱۲.

۲. اخبار مکه، ج ۱، ص ۹۶؛ المعالم الاثیره، ص ۲۰.

۳. معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۰۵.

حوثر^۹، از قبایل یمن که با هم عموزاده بودند، به مکه آمدند. این دو قبیله از کسانی که از طریق منطقه آن‌ها وارد مکه می‌شدند، مالیات می‌گرفتند.^{۱۰} بعدها برای حکومت بر تمام شهر مکه دچار اختلاف شدند و کارشان به نبرد و خونریزی انجامید. سمیدع کشته شد و قطوراء شکست خورد^{۱۱}؛ ولی دیگر بار میان آن‌ها صلح برقرار شد.^{۱۲} پس از تسلط قصی بن کلاب بر مکه، مناطق مکه را قسمت کردند و هر قبیله را در یک منطقه جای دادند و منطقه اجیاد به قبیله بنی مخزوم رسید.^{۱۳}

در اجیاد چاه‌های فراوان وجود داشته که تقی الدین فاسی به آن‌ها اشاره کرده است؛ از جمله چاه امّ الزّین کنار خانه شریفه فاطمه دختر ثقبه حاکم مکه، چاه وردیه، چاه عکرمه که ازرقی نیز از آن یاد کرده است^{۱۴}، بشر واسعه، چاهی در حوش الرّباع، بشر عفراء، بشر مسعود که نام دیگر آن ام الفاغیه بود، بشر المعلم، چاه ام حجر، چاهی در کاروانسرای بنت التاج، و چاهی در حمام اجیاد.^{۱۵}

تیره‌ای از عمالقه^۱ را در این مکان زدند، نام آن را اجیاد نهادند.^۲ یاقوت حموی این نظریه را نپذیرفته است.^۳

اجیاد به صورت دو درّه (شعب) پهناور است که به اجیاد صغیر و اجیاد کبیر شهرت یافته‌اند. این دو درّه کنار یکدیگر قرار دارند و در یک نقطه با هم تلاقی می‌کنند. اجیاد صغیر کنار کوه ابوقیس^۴ و اجیاد کبیر کنار کوه خلیفه (خلیفة بن عمیر)^۵ قرار دارد. از همین روی، بارها سیل با عبور از این دره‌ها و نیز با گذر از دره ابراهیم به سمت مسجدالحرام سرازیر شده است.^۶ برای جلوگیری از تخریب منازل و مسجدالحرام، سیل‌بندی در اجیاد صغیر بنا کرده‌اند و بر این اساس به اجیاد صغیر، «سدّ» نیز می‌گویند.^۷

نخستین کسانی که در اجیاد سکنا گزیدند، قبیله قطوراء بودند. پس از پیدایش آب زمزم، دو قبیله جرّهم، ساکن شمال مدینه، به رهبری مضاض بن عمرو، پدر همسر حضرت اسماعیل علیه السلام^۸ و قطوراء به ریاست سمیدع (ابن

۹. معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۰۵.
 ۱۰. مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۲.
 ۱۱. السیرة النبویه، ج ۱، ص ۱۱۲؛ اخبار مکه، ج ۱، ص ۸۲؛ معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۰۵.
 ۱۲. السیرة النبویه، ج ۱، ص ۱۱۲؛ معجم البلدان، ج ۵، ص ۱۸۵.
 ۱۳. اخبار مکه، ج ۱، ص ۱۶۱؛ معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۲۵۸.
 ۱۴. اخبار مکه، ج ۲، ص ۲۲۵؛ شفاء الغرام، ج ۱، ص ۶۲۴.
 ۱۵. شفاء الغرام، ج ۱، ص ۵۹۷.

۱. تاریخ یعقوبی، ج ۱، ص ۲۲۲؛ تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۳۹۵.
 ۲. معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۰۵؛ السیرة الحلبیه، ج ۱، ص ۳۰.
 ۳. معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۰۵.
 ۴. اخبار مکه، ج ۲، ص ۲۹۰.
 ۵. اخبار مکه، ج ۲، ص ۲۹۱؛ معجم البلدان، ج ۲، ص ۳۸۷.
 ۶. اخبار مکه، ج ۲، ص ۳۱۴-۳۱۹؛ شفاء الغرام، ج ۲، ص ۴۴۹.
 ۷. تاریخ مکه، ص ۲۰.
 ۸. مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۲.

اکنون یکی از درهای مسجدالحرام «باب اجیاد» نام دارد که کنار باب ملک عبدالعزیز است^۱ و به سوی اجیاد گشوده می‌شود. در بازسازی کعبه، پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله همراه قریش سنگ‌های اجیاد را بر پشت خود حمل کردند و ارتفاع کعبه را به $\frac{1}{2}$ متر رساندند.^۲ بر پایه روایتی، پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله در منطقه اجیاد چوپانی کرده است.^۳ پیمان معروف حلف الفضول با حضور پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله ۲۰ سال پیش از بعثت^۴ در خانه عبدالله بن جدعان*، در محل تلاقی اجیاد صغیر و اجیاد کبیر بسته شد.^۵ بر پایه این پیمان، برخی افراد قبایل متعهد شدند در مکه ظلمی صورت نگیرد.^۶ پس از ظهور اسلام، پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله این پیمان را همچنان معتبر و محترم می‌دانست.^۷

بر پایه گزارش برخی مورخان، رسول خدا صلی الله علیه و آله در اجیاد بر سنگی تکیه داده و استراحت کرده^۸ و گویا نماز نیز خوانده است^۹

که زمان آن دانسته نیست. بعدها در محل آن، مسجدی به نام المتکا^{۱۰} (جای تکیه دادن) ساختند. ازرقی از این مسجد نام می‌برد^{۱۱} و به استناد برخی گزارش‌ها، وجود چنین مسجدی را انکار می‌کند؛ اما نماز خواندن ایشان را در اجیاد تأیید می‌نماید.^{۱۲} این مسجد اکنون ویران شده و به جای آن هتلی ساخته‌اند.^{۱۳}

به گزارش ازرقی، اجیاد محل خروج دابة الارض در آخرالزمان* است.^{۱۴} برخی روایتی ضعیف از رسول خدا صلی الله علیه و آله گزارش کرده‌اند که بدترین دره، اجیاد است^{۱۵}؛ زیرا دابه از آن خروج می‌کند. نیز نام اجیاد در اشعاری بسیار آمده است.^{۱۶} اکنون این منطقه کاملاً داخل شهر مکه قرار دارد و با تونل‌های بزرگ به دیگر نقاط شهر متصل می‌شود. هتل‌هایی بلندطبقه در این منطقه به چشم می‌خورند که یکی از آن‌ها اجیاد مکه نام دارد.

◀ منابع

آثار اسلامی مکه و مدینه: رسول جعفریان، تهران، مشعر، ۱۳۸۶ش؛ اخبار مکه: الازرقی

۱۰. المعالم الاثیره، ص ۲۳۹.
۱۱. اخبار مکه، ج ۲، ص ۲۹۰.
۱۲. اخبار مکه، ج ۲، ص ۲۰۲.
۱۳. آثار اسلامی مکه، ص ۹۹.
۱۴. اخبار مکه، ج ۲، ص ۱۵۸؛ حسن المحاضره، ج ۲، ص ۲۶۸.
۱۵. المسالك و الممالک، ج ۱، ص ۳۹۹؛ المعجم الاوسط، ج ۴، ص ۳۱۹؛ تفسیر ابی السعود، ج ۶، ص ۳۰۱.
۱۶. معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۰۵.

۱. رحلة ابن بطوطه، ج ۱، ص ۳۷۷؛ شفاء الغرام، ج ۱، ص ۴۵۰؛ آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۱۰۵.
۲. دلائل النبوه، ج ۲، ص ۵۴-۵۵؛ تاریخ الاسلام، ج ۱، ص ۶۹؛ امتاع الاسماع، ج ۲، ص ۳۴۴.
۳. الروض المعطار، ص ۱۲؛ المعالم الاثیره، ص ۲۰.
۴. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۷؛ البداية و النهایه، ج ۲، ص ۲۹۱.
۵. اخبار مکه، ج ۲، ص ۲۵۷.
۶. السیره النبویه، ج ۱، ص ۱۳۳؛ البداية و النهایه، ج ۲، ص ۲۹۳.
۷. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۷؛ التنبیه والاشراف، ص ۱۸۰.
۸. الاستبصار، ص ۹.
۹. المعالم الاثیره، ص ۲۳۹.

محمد الفأسي (م. ۸۳۲ق.)، به كوشش مصطفی محمد، مکه، النهضة الحديثه، ۱۹۹۹م؛ **مراسد الاطلاع**: صفی السدين عبدالمؤمن بغدادی (م. ۷۳۹ق.)، بيروت، دار الجیل، ۱۴۱۲ق؛ **مروج الذهب**: المسعودی (م. ۳۴۶ق.)، به كوشش اسعد داغر، قم، دار الهجره، ۱۴۰۹ق؛ **المسالک و الممالک**: ابويعيد البكري، به كوشش ادريان فان ليوفن و اندرى فيرى، دار الغرب الاسلامی، ۱۹۹۲م؛ **المعالم الاثيرة**: محمد محمد حسن شراب، بيروت، دار القلم، ۱۴۱۱ق؛ **المعجم الاوسط**: الطبرانی (م. ۳۶۰ق.)، قاهره، دار الحرمین، ۱۴۱۵ق؛ **معجم البلدان**: ياقوت الحموی (م. ۶۲۶ق.)، بيروت، دار صادر، ۱۹۹۵م؛ **معجم ما استعجم**: عبدالله البكري (م. ۴۸۷ق.)، به كوشش مصطفی السقاء، بيروت، عالم الكتاب، ۱۴۰۳ق.

سيد محمد معلمی

الاحاديث الواردة في فضائل

المدينة: كتابی مشتمل بر حديث هايی در

ویژگی ها و فضیلت های شهر مدینه، تألیف

صالح الرفاعی

صالح بن حامد بن سعید رفاعی از محققان معاصر اهل سنت و دانش آموخته دانشگاه اسلامی مدینه منوره است. این کتاب دانشنامه دکتري وی است که در سال ۱۴۱۱ق. با درجه ممتاز پذیرفته و از سوی همین دانشگاه منتشر شده است. مؤلف دارای اثری دیگر در

(م. ۲۴۸ق.)، به كوشش رشدي الصالح، مکه، مكتبة الثقافة، ۱۴۱۵ق؛ **الاستبصار في عجائب الامصار**: نويسنده ای مراکشى (م. قرن ۶ق.)، بغداد، دار الشئون الثقافيه، ۱۹۸۶م؛ **امتاع الاسماع**: المقريزى (م. ۸۴۵ق.)، به كوشش محمد عبدالحميد، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۲۰ق؛ **البداية و النهايه**: ابن كثير (م. ۷۷۴ق.)، بيروت، مكتبة المعارف؛ **تاريخ ابن خلدون**: ابن خلدون (م. ۸۰۸ق.)، به كوشش خليل شحاده، بيروت، دار الفكر، ۱۴۰۸ق؛ **تاريخ الاسلام و فيات المشاهير**: الذهبي (م. ۷۴۸ق.)، به كوشش عمر عبدالسلام، بيروت، دار الكتاب العربي، ۱۴۱۰ق؛ **تاريخ مكة**: احمد السباعي، مطبوعات نادى مكة الثقافى، ۱۴۰۴ق؛ **تاريخ اليعقوبى**: احمد بن يعقوب (م. ۲۹۲ق.)، بيروت، دار صادر، ۱۴۱۵ق؛ **تفسير ابوالسعود** (ارشاد العقل السليم): ابوالسعود (م. ۹۸۲ق.)، بيروت، دار احياء التراث العربى، ۱۴۱۱ق؛ **التنبيه و الاشراف**: المسعودى (م. ۳۴۵ق.)، بيروت، دار صعب؛ **حسن المحاضرة في اخبار مصر و القاهره**: السيوطى (م. ۹۱۱ق.)، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۱۸ق؛ **دلائل النبوه**: البيهقى (م. ۴۵۸ق.)، به كوشش عبدالمعطى، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۰۵ق؛ **الروض المعطار**: محمد بن عبدالمنعم الحميرى (م. ۹۰۰ق.)، بيروت، مكتبة بيروت، ۱۹۸۴م؛ **رحلة ابن بطوطه**: ابن بطوطه (م. ۷۷۹ق.)، الرباط، أكاديمية المملكة المغربية، ۱۴۱۷ق؛ **سبل الهدى**: محمد بن يوسف الصالحى (م. ۹۴۲ق.)، به كوشش عادل احمد و على محمد، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۱۴ق؛ **السيرة الحلبيه**: الحلبي (م. ۱۰۴۴ق.)، بيروت، دار المعرفة، ۱۴۰۰ق؛ **السيرة النبويه**: ابن هشام (م. ۸-۱۳ق.)، به كوشش السقاء و ديگران، بيروت، المكتبة العلميه؛ **شفاء الغرام**: